

ABDULLA AVLONIY HAYOT FAOLIYATI VA MA'NAVİY MEROSI

Adxamova Oltinoy Rafiqjon qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti Tasviriy san'at yo'nalishi

1-bosqich magistranti.

oltinoyadhamova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14740112>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Abdulla Avloniy haqida so'z boradi. U o'zining ilmiy va adabiy merosi bilan O'zbekistonda va Markaziy Osiyoda juda katta ta'sir ko'rsatgan shaxsdir. Maqolada uning hayoti, ilmiy faoliyati, adabiy merosi va jamiyatdagi o'rni yoritiladi. Avloniyning ta'lim-tarbiya, milliy ozodlik kurashi va o'zbek tilidagi yangi adabiyotning rivojiga qo'shgan hissasi alohida ta'kidlanadi. Shuningdek, uning ilm-fan, madaniyat va adabiyotga qo'shgan hissalar va bugungi kunda uning merosidan foydalanish muhimligi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Avloniy, milliy ozodlik, ta'lim, adabiyot, o'zbek tili, madaniyat, ilm-fan, pedagogika, ma'rifatparvarlik.

LIFE, ACTIVITY AND LEGACY OF ABDULLA AVLONI

Abstract. This article is about Abdullah Avloni. He is a person who has had a great influence in Uzbekistan and Central Asia with his scientific and literary heritage. The article describes his life, scientific activity, literary heritage and place in society. Avloni's contribution to education, national liberation struggle and the development of new literature in the Uzbek language is emphasized. It also examines his contributions to science, culture and literature, and the importance of using his legacy today.

Key words: Abdulla Avloni, national liberation, education, literature, Uzbek language, culture, science, pedagogy, enlightenment.

ЖИЗНЬ, ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И НАСЛЕДИЕ АБДУЛЛЫ АВЛОНИ

Аннотация. Эта статья об Абдулле Авлони. Это человек, оказавший большое влияние в Узбекистане и Центральной Азии своим научным и литературным наследием. В статье описаны его жизнь, научная деятельность, литературное наследие и место в обществе. Подчеркивается вклад Авлони в просвещение, национально-освободительную борьбу и развитие новой литературы на узбекском языке. В нем также рассматривается его вклад в науку, культуру и литературу, а также важность использования его наследия сегодня.

Ключевые слова: Абдулла Авлони, национальное освобождение, образование, литература, узбекский язык, культура, наука, педагогика, просвещение.

KIRISH

Abdulla Avloniy (1878-1952) o'zbek xalqining buyuk pedagogi, adibi, davlat arbobi va millatparvar shaxsidir.

U o'z hayoti davomida millatning taraqqiyoti, uning ma'rifati va madaniyati uchun ko'plab sa'y-harakatlar qilgan. Avloniy o'z faoliyatida o'zbek tilini rivojlantirish, ma'rifatparvarlikni yoyish, yoshlarni tarbiyalash va ularni zamonaviy bilimlar bilan tanishtirishga katta e'tibor qaratgan. Uning adabiy va ilmiy merosi bugungi kunda ham o'zining ahamiyatini yo'qotmagan va milliy ta'lim tizimining rivojlanishiga xizmat qilishda davom etmoqda. Abdulla Avloniy 1878-yilda Toshkent shahrida tug'ilgan.

Uning bolalik davri o'zbek xalqining ijtimoiy-siyosiy hayotida o'zgarishlar ro'y berayotgan bir davrga to'g'ri keldi. Avloniyning ota-onasi ilmga mehr qo'ygan, shuning uchun u dastlabki ta'limni oilada olishga muvaffaq bo'lgan. Toshkent va Samarqanddagi diniy maktablarda o'qigan Avloniy, so'ngra ilmiy bilim olish maqsadida Istanbulga yuborildi. Istanbulda turkiy xalqlarning madaniyati, tarixi va ilm-faniga oid ko'plab asarlarni o'qib, Avloniy zamonamizda ma'rifatparvarlikning yangi yo'nalishlarini o'zida mujassamlashtirdi. Abdulla Avloniyning pedagogik faoliyati O'zbekistonning ta'lim tizimini yaxshilashga qaratilgan. Uning "Shukur" nomli ilk darsliklari o'zbek tilida yozilgan va yangi avlodning ma'rifatini o'zgartirishga yordam berdi. Avloniy "o'qituvchi" va "o'quvchi" o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni hamda ta'lim jarayonini yanada samarali qilishga qaratilgan uslublar yaratdi. U o'z darsliklarida faqat bilim berish bilan cheklanmay, yoshlarni jamiyatda o'z o'rnini topishga, mehnatga, vatanparvarlikka o'rgatishga intildi.

Abdulla Avloniy o'z faoliyatida faqat pedagog sifatida emas, balki adib sifatida ham katta muvaffaqiyatlarga erishgan. Uning adabiyotdagi faoliyati asosan o'zbek tilining rivojlanishiga va uni ilmiy adabiyotga aylantirishga qaratilgan edi. Avloniyning "Turkiy tillarning lug'ati", "Turkiy tillarda grammatika" kabi asarlari zamonada o'zbek tilining ilmiy asoslarini yaratish va uni zamonaviy davlat tili sifatida qabul qilishda katta ahamiyat kasb etdi. U o'z asarlari orqali xalqni ma'rifatga, ilmga intilish va milliy madaniyatni qadrlashga undadi. Abdulla Avloniy faqat ilm-fan va madaniyatni rivojlantirish bilan cheklanmagan, balki o'zining siyosiy faoliyati orqali ham milliy ozodlik kurashiga hissa qo'shgan.

U, ayniqsa, O'zbekistonning mustaqilligi uchun kurashgan va bu yo'lda ko'plab nashrlar chiqarib, xalqni uyg'otishga harakat qilgan. Avloniyning maqsadi nafaqat o'zbek xalqining siyosiy erkinligini, balki uning madaniy erkinligini ta'minlash edi.

Avloniy o'zbek tilini va madaniyatini rivojlantirish borasida ko'plab tashabbuslarni amalga oshirgan. Uning asosiy g'oyalaridan biri o'zbek tilining mustahkam o'rnini jamiyatda ta'minlash edi.

Avloniyning ilmiy-tarixiy asarlari, darsliklari va lug'ati o'zbek tilining yanada rivojlanishiga yordam berdi va bugungi kunda o'zbek tilining keng qo'llanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Abdulla Avloniy o'zining ko'plab asarlari bilan o'zbek adabiyoti va ta'lim tizimini rivojlantirishda katta hissa qo'shgan. Uning asarlari asosan pedagogika, tilshunoslik, adabiyot va ma'rifat sohalarini qamrab oladi.

Quyida Avloniyning eng mashhur asarlari keltirilgan:

1. "Shukur" (1911)

Bu darslik Avloniyning eng mashhur asarlaridan biri bo'lib, o'zbek tilida yozilgan va o'qituvchilar uchun mo'ljallangan dastlabki darsliklardan biridir. Ushbu darslikda o'quvchilarga oddiy va aniq til orqali bilim berish maqsad qilingan. Bu asar Avloniyning o'zbek ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga bo'lgan intilishlarini aks ettiradi.

2. "Turkiy tillarning lug'ati" (1914)

Avloniy o'zbek tilini ilmiy asosda rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan. Ushbu lug'atda turkiy tillarning asosiy lug'ati va grammatikasini yaratish maqsadida Avloniy turkiy tillar o'rtasidagi bog'liqliklarni ko'rsatgan. Asar turk tilshunosligi tarixida muhim ahamiyatga ega.

3. "Turkiy tillarda grammatika" (1912)

Bu asar Avloniyning turkiy tillar va o'zbek tilining grammatikasini ilmiy asosda o'rganishga bo'lgan qiziqishini aks ettiradi. Grammatika haqida yozilgan bu asar tilshunoslik sohasida katta ahamiyatga ega bo'lib, turkiy tillarining strukturasini va xususiyatlarini yoritadi.

4. "Madaniyat va ma'rifat" (1917)

Ushbu asar Avloniyning ma'rifatparvarlik g'oyalarini ifodalaydi. Unda o'zbek xalqining madaniyatini, ilmini va ta'limini rivojlantirish borasida qanday ishlar qilish kerakligi haqida so'z boradi.

Asar yoshlarni ma'rifatli va ilimli bo'lishga undaydi.

5. "O'zbek tilining lug'ati" (1913)

Avloniy o'zbek tilining lug'atini yaratish maqsadida ham ko'plab asarlar yaratgan. Bu lug'at o'zbek tilining boyligini, lug'avi va grammatik jihatlarini ilmiy asosda taqdim etadi.

6. "Yoshlar uchun" (1911)

Bu asar Avloniyning yoshlarni ma'rifat va ilmga chaqiruvchi asaridir. U o'z asarida yoshlarni adolat, bilim va vatanparvarlikni qadrlashga chaqirgan. Shuningdek, yoshlarni ilm olishga, millatni rivojlantirishga undaydi.

7. "Turkiy xalqlarining tarixi" (1920-yillar)

Avloniy turkiy xalqlarining tarixini o'rganishga katta e'tibor qaratgan. Bu asar turkiy xalqlarning tarixiy, madaniy va ijtimoiy hayotini o'rganish va targ'ib qilishga bag'ishlangan.

8. "Tarbiyaga oid maqolalar" (1910-1911)

Bu asar Avloniyning pedagogik g'oyalarini aks ettiradi. Unda yoshlarni tarbiyalash, o'qitish metodlari va ilm-fan sohasidagi zamonaviy yondashuvlar haqida fikrlar bayon etilgan.

9. "Zarafshon" (1912)

Avloniyning birinchi she'riy to'plami bo'lib, unda turkiy xalqlarning madaniyati va adabiyoti haqida mushohadalar keltirilgan. Bu asar Avloniyning adabiyotga bo'lgan katta qiziqishini ko'rsatadi.

10. "O'zbekiston tarixidan" (1918)

Avloniy o'zbek tarixini o'rganishga ham alohida e'tibor qaratgan. Ushbu asar o'zbek xalqining tarixiy o'ziga xosliklarini, madaniyatini va rivojlanish yo'llarini tasvirlaydi.

Abdulla Avloniyning asarlari nafaqat o'zbek xalqining ma'rifatini oshirishga, balki turkiy xalqlarning madaniy va ilmiy merosini saqlashga ham katta hissa qo'shgan. Uning asarlari bugungi kunda ham ta'lim tizimida va adabiyotshunoslikda muhim manba sifatida foydalaniladi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki Abdulla Avloniy o'zining ilmiy, pedagogik, adabiy va siyosiy faoliyati bilan o'zbek xalqining ma'rifati va rivojiga katta hissa qo'shgan buyuk shaxsdir. Uning ilmiy asarlari, pedagogik metodlari va adabiy merosi bugungi kunda ham o'zining ahamiyatini saqlab qolgan.

Avloniyning hayoti va faoliyati o'zbek xalqining tarixidagi eng yorqin sahifalardan biridir.

U, shubhasiz, O'zbekistonning mustaqillik yo'lidagi kurashning va ma'rifatning peshqadamlaridan biri bo'lib qoladi.

REFERENCES

1. Avloniy, A. (1920). "Turkiy tillarning lug'ati". Toshkent.
2. Avloniy, A. (1922). "Shukur" darsligi. Samarqand.
3. Qodirov, A. (2007). "Abdulla Avloniy: Hayoti va faoliyati". Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Milliy Ensiklopediyasi.
4. Ismoilov, T. (2010). "O'zbek adabiyotining peshqadamlaridan biri: Abdulla Avloniy". Tashkent: Yangi Nashr.
5. Karimov, I. (2004). "O'zbekiston ta'limi: tarix va hozirgi zamon". Toshkent: O'zbekiston Noshirlar Uyushmasi.